Distr.: General
28 May 2025
Ukrainian (Unofficial translation)
Original: English

Рада з прав людини
П’ятдесят вісьма сесія

"Вони на нас полюють": Систематичні атаки дронів на мирних жителів Херсона

Незалежна міжнародна комісія з розслідування щодо України

Резюме

У цьому документі залу засідань Незалежна міжнародна комісія з розслідування щодо України дійшла висновку, що російські збройні сили вчинили злочини проти людяності у вигляді вбивств та воєнні злочини у вигляді нападів на цивільне населення — в результаті багатомісячних та систематичних атак дронів на цивільних осіб на правому березі Дніпра в Херсонській області України. Комісія також встановила, що ці дії були вчинені з першочерговою метою поширення терору серед цивільного населення, що є порушенням міжнародного гуманітарного права.

З липня 2024 року російські військові оператори безпілотників, розташовані на протилежному березі річки, систематично атакували цивільних осіб за різних обставин, переважно коли вони були на відкритому просторі, йшли пішки або використовували транспортні засоби. Вони також завдавали удари по машинах швидкої допомоги, які користуються особливим захистом відповідно до міжнародного гуманітарного права, часто перешкоджаючи їм доїхати до постраждалих.

Комісія задокументувала атаки дронів на цивільних осіб у Херсоні та 16 інших населених пунктах довжиною понад 100 кілометрів у районах узбережжя, які знаходяться під контролем Уряду України. На момент публікації цієї доповіді атаки все ще тривають. За офіційними даними, до цього моменту загинуло майже 150 мирних жителів і ще сотні отримали поранення.

У своїх розслідуваннях Комісія опитала понад 90 жителів постраждалих районів Херсонської області, включно з постраждалими та свідками, визначила геолокацію понад 120 опублікованих відео атак, зібрала офіційні документи та проаналізувала сотні додаткових відеозаписів та текстових повідомлень, доступних у відкритих джерелах.

Виконавці цих злочинів використовували комерційно доступні безпілотники, які після модифікації перетворилися на ударні безпілотники й використовувалися для скидання вибухівки на цілі. Вони також використовували безпілотники-камікадзе, які вибухають при зіткненні. Завдяки вбудованій камері оператори дронів можуть дистанційно відстежувати та наводити на цілі.

Кілька російських телеграм-каналів, які мають тисячі підписників і підтримують зв'язки з військовими підрозділами, розповсюдили сотні відеозаписів, зроблених дронами. Опубліковані кадри свідчать про те, що виконавці атак чітко бачили своїх

жертв, що не залишає сумнівів в намірі наносити удари по мирних жителях. Ті ж телеграм-канали регулярно розміщували тексти з погрозами, попереджаючи про нові атаки на велику територію, яку вони самі назвали «червоною зоною».

Окремі атаки дронів є воєнними злочинами у вигляді навмисного здійснення ударів по мирних жителях. Ці повторні напади на численні цивільні об’єкти, вчинені протягом 10 місяців на значній території, свідчать про їхній широкомасштабний і систематичний характер, а також вказують на те, що вони були заздалегідь сплановані та організовані, що вимагає мобілізацію й залучення відповідних ресурсів. Вищезазначені та інші елементи, встановлені Комісією, дозволили зробити висновок, що російські збройні сили атакували дронами цивільне населення в рамках організаційної політики та здійснювали вбивства, що є злочином проти людяності.

Комісія також встановила, що російські збройні сили та їхні прибічники вчиняли акти насильства або погрожували ними із першочерговою метою поширення терору серед цивільного населення в атакованих районах Херсонщини, що є порушенням міжнародного гуманітарного права. Характер та широкий спектр атак, їх спрямованість на конкретні цивільні об’єкти, частота, інтенсивність, географічне охоплення та обставини їх здійснення спричинили широке поширення страху серед цивільного населення. Публічне розповсюдження відеозаписів нападів та текстів з погрозами, що анонсують подальші напади в районі так званої «червоної зони», збільшило страх населення. Житель Херсонщини, який став свідком восьми атак дронів, розповів*: "Вони хочуть кошмарити місто".* Онлайн-публікація в російських телеграм-каналах відеозаписів про вбивства та поранення цивільних осіб є воєнним злочином у вигляді посягання на людську гідність.

На думку Комісії, поведінку виконавців атак можна кваліфікувати як злочин проти людяності у вигляді насильницького переміщення населення. Масовий і систематичний характер нападів та терор населення змусили тисячі людей покинути свої домівки. Окрім атак на мирних жителів, дрони неодноразово атакували цивільні об'єкти та інфраструктуру, всі види транспорту та аварійно-рятувальні служби. Пошкодження та руйнування будинків, відсутність або обмежений доступ до послуг, включно з екстреними та рятувальними службами, зробили постраждалі райони непридатними для проживання і не залишили багатьом мешканцям іншого вибору, окрім як шукати притулку у більш безпечніших місцях. Сукупність цих елементів свідчить про наявність скоординованої державної політики російської влади, спрямованої на насильницьке витіснення мирного населення.

Комісія також розглянула твердження російської влади про атаки дронів на цивільні об'єкти в Херсонській області з боку українських збройних сил. Однак Комісія не змогла їх підтвердити за відсутністю інформації та доступу через відмову російської влади співпрацювати.

I. Вступ

1. У своїй резолюції 49/1,[1] прийнятій 4 березня 2022 року, Рада з прав людини вирішила невідкладно створити Незалежну міжнародну комісію з розслідування щодо України з метою розслідувати всі передбачувані порушення та утиски прав людини, порушення міжнародного гуманітарного права та пов'язані з ними злочини в контексті агресії проти України, вчиненої Російською Федерацією. Востаннє мандат Комісії було продовжено 4 квітня 2025 року.[2] До складу Комісії входять Ерік Мьосе (Голова), Пабло де Грейфф та Врінда Ґровер.

2. У своїй роботі Комісія керується принципами незалежності, неупередженості, об'єктивності та доброчесності. Вона застосовує підхід, спрямований на захист інтересів постраждалих, суворо дотримуючись принципу «не нашкодь», у тому числі щодо гарантій конфіденційності отриманої інформації та захисту постраждалих та свідків, а також інших співрозмовників.

3. У зв'язку з ситуацією в місті Херсоні та інших населених пунктах на правому березі Дніпра в Херсонській області, де неодноразові обстріли дронами цивільного населення з боку російських збройних сил продовжуються протягом кількох місяців, Комісія підготувала спеціальну доповідь. У ході розслідувань опитано 91 особу з атакованих територій (43 жінки та 48 чоловіків). Серед співрозмовників були постраждалі, свідки, представники місцевої влади, медичний персонал та гуманітарні працівники. Комісія вивчила понад 300 загальнодоступних відео атак, з яких у 124 випадках змогла визначити їх геолокацію, а також 600 постів, розміщених у телеграм-каналах. В рамках поточних розслідувань Комісія встановила особи жертв атак, зафіксованих на відео, опитала їх та свідків. Вона зібрала відповідні документи, включно зі свідоцтвами про смерть та медичними висновками.

4. Комісія також розглянула заяви російської влади[3] про атаки дронів на цивільні об'єкти в Херсонській області з боку українських збройних сил. Ці заяви не могли бути підтверджені за відсутністю інформації та доступу через відмову російської влади співпрацювати.

5. Комісія висловлює подяку всім, хто поділився своїм досвідом, свідченнями та іншою цінною інформацією. Вона висловлює свою глибоку вдячність Уряду України за співпрацю. Російська Федерація досі не визнає мандат Комісії й не відповіла на жодне з її запитань про атаки дронів.

II. Військово-політичний контекст

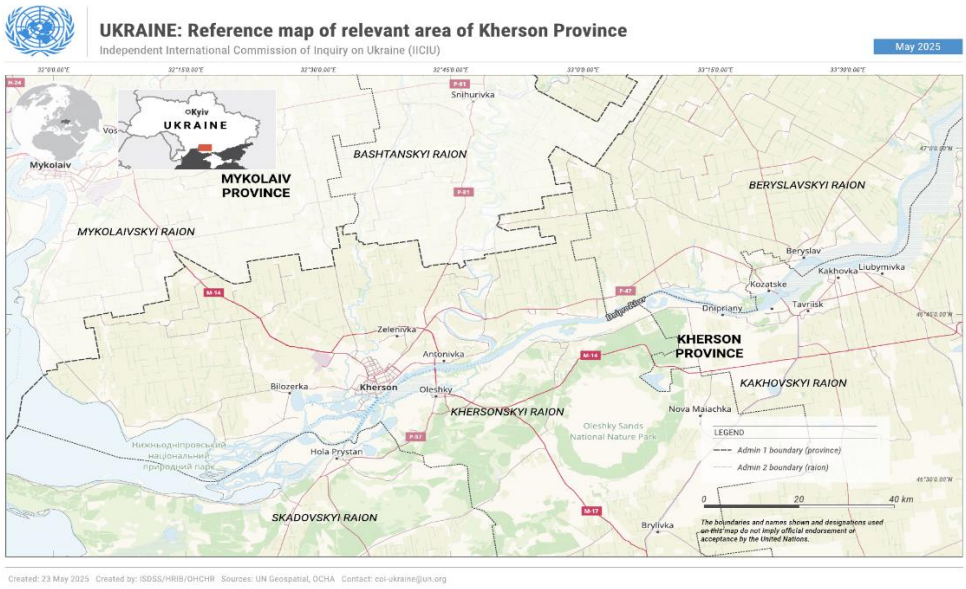
6. Херсон був першим великим містом, захопленим російськими військами на ранніх етапах повномасштабного вторгнення у 2022 році. 30 вересня того ж року Російська Федерація в односторонньому порядку оголосила про анексію Херсонської, Донецької, Луганської та Запорізької областей. Це незаконно відповідно до міжнародного права.[4] Згодом Володимир Путін, президент Російській Федерації, підписав Конституційний закон «Про прийняття Херсонської області до складу Російської Федерації».[5] 11 листопада 2022 року контрнаступ українських збройних сил відновив контроль над Херсоном та його околицями на правому березі Дніпра (див. мапу № 1). Російські збройні сили та російська цивільна адміністрація, розташовані в

[1] A/HRC/RES/49/1.
[2] A/RES/58/24.
[3] Див., наприклад, МЗС Росії, “Брифінг Міністерства закордонних справ Російської Федерації, прессекретар Марія Захарова“, 24 квітня 2025 р.
[4] A/HRC/52/CRP.4, пп. 674–691.
[5] Офіційний сайт Президента Російської Федерації, "Федеральний конституційний закон "Про прийняття до складу Російської Федерації Херсонської області та утворення у складі Російської Федерації нового суб'єкта — Херсонської області", 5 жовтня 2022 р.

Херсоні, відступили на лівий берег. З того часу збройні сили обох сторін проводили наземні, повітряні або річкові військові операції з протилежних берегів Дніпра, в тому числі за допомогою дронів. Населені пункти в цьому районі піддавалися обстрілам та атакам дронів.[6]

7. Попри втрату обласного центру, прессекретар президента Російської Федерації Дмитро Пєсков, 11 листопада 2022 року, відповідаючи на запитання журналістів, чи означає виведення російських військ втрату Херсоном статусу адміністративного центру області, заявив: "Інших рішень не прийнято".[7] Щодо Херсонщини він зазначив: "Це суб'єкт Російської Федерації, цей статус юридично визначений і закріплений. Тут немає і не може бути ніяких змін".[8] Російська Федерація послідовно висуває претензії до всієї Херсонської області, а також до трьох інших незаконно анексованих областей, посилаючись на так звані референдуми, які Російська Федерація провела на окупованих територіях чотирьох українських областей в порушення міжнародного гуманітарного права у 2022 році.[9] 14 червня 2024 року президент Російської Федерації Володимир Путін заявив: "Жителі Херсонської області та Запоріжжя висловили свою позицію під час референдумів, Херсонська та Запорізька області, а також Донецька та Луганська народні республіки увійшли до складу Російської Федерації. І не може бути й мови про порушення нашої державної єдності. Воля людей бути з Росією непохитна. Питання остаточно закрите і більше не обговорюється".[10]

Мал. № 1. Мапа відповідної території на Херсонщині

III. Огляд

8. Дрони різних типів широко використовувалися проти військових цілей обома сторонами збройного конфлікту в Україні. З липня 2024 року російські збройні сили систематично атакували дронами мирних жителів у Херсоні та інших підконтрольних Україні населених пунктах на правому березі Дніпра в Херсонській області.[11] Вони

[6] A/78/540, пп. 19, 36–39.
[7] Див. ТАСС, "Пєсков: Херсон залишається адміністративним центром Херсонської області після відведення російських військ", 15 листопада 2022 року.
[8] Інтерфакс, "Пєсков: Херсонська область залишається суб'єктом Російської Федерації, будь-які зміни цього статусу виключені", 11 листопада.
[9] A/HRC/52/CRP.4, пп. 671 і 674–691.
[10] Офіційний сайт Президента Російської Федерації, Зустріч з керівництвом МЗС Росії, 14 червня 2024 р.
[11] 13 серпня 2024 року Олександр Прокудін, голова Херсонської обласної військової адміністрації, опублікував таке повідомлення на своєму офіційному телеграм-каналі: "За останні

завдавали удари по цивільному населенню за різних обставин, в основному, коли вони були на вулиці, йшли пішки або використовували будь-який вид транспорту; вони також атакували машини швидкої допомоги. Ці напади призвели до загибелі та поранення цивільних осіб — чоловіків, жінок та дітей, переважну більшість становлять чоловіки. Напади також спричинили серйозні психологічні травми та відчуття страху серед населення.[12]

9. Обстріли стали частиною повсякденного життя мешканців Херсона та інших прибережних населених пунктів Херсонської області. Зона ураження охоплює понад 100 кілометрів уздовж правого берега Дніпра. Частота та географія цих атак зросли восени 2024 року. На момент публікації цієї доповіді атаки дронів все ще тривали. Мешканці бачили або чули дрони, що летять з протилежного берега річки, де базуються російські збройні сили. У розслідуваних інцидентах цілі були очевидно цивільними, і під час та в місцях атак не було виявлено присутності військовослужбовців або техніки.

10. Під час атак збройні сили Російської Федерації переважно використовували комерційно доступні дрони, які після модифікації перетворилися на ударні безпілотники (БПЛА). Дрони, оснащені таким чином, дають змогу операторам дистанційно застосовувати вбудовану камеру для виявлення цілей, їх відстеження, прицілювання та скидання вибухівки для ураження цілі. Вони також спроможні повернутися до початкової точки для другого нападу. Іноді особи, які стояли за атаками, використовували оснащені камерою безпілотники-камікадзе, які вибухають при контакті з ціллю.

11. Кілька російських телеграм-каналів відіграли ключову роль у підтримці дій виконавців атак, посилюючи їх вплив. Ці канали регулярно поширювали як кадри атаки, записані дронами, так і публікації зі зневажливими або жорстокими коментарями та погрозами подальших ударів. Один офіційно зареєстрований телеграм-канал з тисячами підписників публікував такий матеріал щодня, протягом декількох місяців. Інші канали також публікували подібний контент. Ці телеграм-канали пов'язані з військовими підрозділами, які беруть участь в атаках. Відео, поширювані цими каналами, стилізовані під відеоігри, часто супроводжуються фоновою музикою та текстом з погрозами, а також відображають атаки, що призводять до смерті, травмування та пошкодження або руйнування майна. З сотень відео, переглянутих Комісією, зрозуміло, що особи, які коїли ці злочини, добре бачили цілі й, таким чином, знали про їх цивільний характер. А все ж таки вони продовжували атаки, що свідчить про їхню умисність.

12. Багато жертв атак дронів розповіли Комісії, як безпілотники раптово з'явилися в повітрі над головою, переслідували їх, іноді на великі відстані, і кидали на них вибухівку. У листопаді 2024 року 40-річна працівниця Херсонської міської лікарні загинула від вибухівки, скинутої дроном на її автомобіль, коли вона під'їжджала на роботу. Внаслідок вибуху її чоловік отримав поранення. 47-річна жінка з села Антонівка розповіла Комісії, що в січні 2025 року вигулювала собаку на вулиці й раптом побачила наближення дронів. Вона намагалася сховатися під кущем, але дрони

тридцять днів майже кожен другий потерпілий через російську агресію на Херсонщині – постраждав саме від ударів російських дронів. За цей період російські війська близько 3300 разів атакували нашу область з безпілотників. На жаль, семеро людей загинули, 110 дорослих і двоє дітей – травмовані". (Телеграм повідомлення доступно лише українською мовою). Поодинокі атаки дронів на мирних жителів та цивільну інфраструктуру в Херсонській області були зафіксовані ще до липня 2024 року.

[12] За даними Офісу Генерального прокурора України, з червня 2024 року по 10 березня 2025 року внаслідок обстрілів дронами Херсонського та Бериславського районів Херсонської області загинуло 146 мирних жителів та 1405 отримали поранення.

все ж скинули на неї дві вибухівки — снаряди впали зліва і справа, внаслідок чого вона отримала осколкові поранення і контузію.

13. Кількість, частота, інтенсивність та географічне охоплення атак дронів на мирних жителів та постійна загроза подальших обстрілів вселяють жах серед населення, яке проживає в постраждалих районах. Мешканці розповіли Комісії про постійне відчуття страху під час пересування відкритою місцевістю, що створює серйозні ризики для їхньої безпеки. Жертва атаки дрона сказала: *"Їхня робота — тероризувати нас, зламати нас"*. Протягом кількох місяців у російських телеграм-каналах публікувався текст із закликами до цивільного населення залишити територію. Місцева влада та численні співрозмовники повідомили про різке скорочення населення як прямий наслідок цих атак. Постійна загроза, терор, руйнування та пошкодження цивільної інфраструктури, а також скорочення базових послуг, спричинене цими обставинами, зробили життя в постраждалих районах нестерпним. Багато мешканців відчували, що у них немає іншого вибору, окрім як переїхати в безпечніші місця. Мешканець села Антонівка розповів Комісії*: "Дрони атакували все: маршрутки, автомобілі, пішоходів тощо. Кожного разу, виходячи з дому, потрібно перевіряти небо і стежити за дзюрчанням і, в будь-якому випадку, бігти"*. Він покинув село через збільшення кількості атак дронів.

IV. Широкомасштабні та систематичні атаки

"Наразі напади відбуваються щодня, дрони нападають на всіх – пішоходів, велосипедистів, людей в автомобілях".

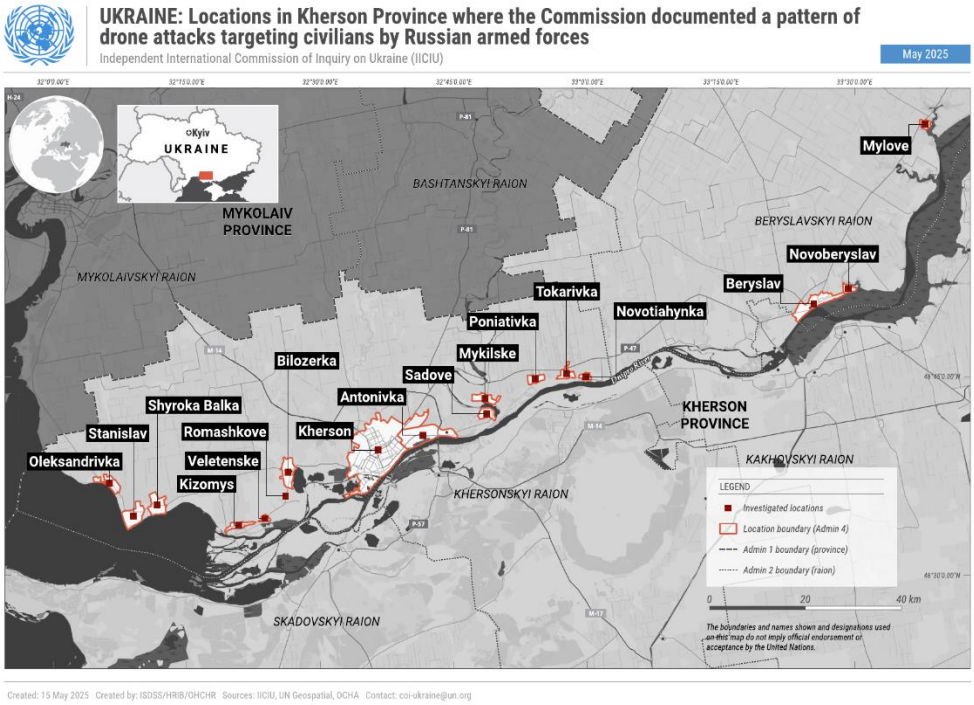
Представник органу місцевої влади Херсона, 20 лютого 2025 року

14. Протягом декількох місяців російські збройні сили, розташовані на лівому березі Дніпра, здійснювали атаки дронами, вражаючи правий берег річки. Удари були спрямовані на цивільних осіб, коли вони займалися щоденною діяльністю, в основному, під відкритим небом: вони були біля своїх будинків, ходили або стояли на вулиці, йшли на роботу або поверталися додому, відвідували родичів, чекали автобус або їхали на велосипеді або мотоциклі. Безпілотники також атакували різні типи транспортних засобів — і припарковані, і ті, що перебували в русі — зокрема громадський транспорт, машини швидкої допомоги та пожежні автомобілі. В результаті атак загинуло майже 150 цивільних осіб та ще сотні отримали поранення, включно з чоловіками, жінками та дітьми. Більшість постраждалих були чоловіками. Серед постраждалих було багато людей похилого віку з обмеженою рухливістю, яким було важко втекти від дронів, що їх переслідували. Постраждалі отримали серйозні травми, які іноді призводили до ампутацій, порізів та контузій. Обмеження в роботі екстрених служб через постійний ризик атак погіршували ситуацію постраждалих, а в деяких випадках навіть призводили до загибелі.

15. Обстріли здійснювалися на ділянках довжиною понад 100 кілометрів вздовж правого берега Дніпра — на підконтрольній Україні частині Херсонської області. Ця територія охоплює кілька міських та сільських населених пунктів. Комісія виявила такі інциденти у місті Херсоні та 16 додаткових населених пунктах (див. мапу № 2). Кількість постраждалих і масштаб ураженої території свідчать про те, що атаки були широкомасштабними.

16. Атаки дронів здійснювалися регулярно, протягом понад десяти місяців. Мешканці повідомили про атаки, що відбуваються щодня або навіть кілька разів на день. За їхніми словами, всі в цих місцях знають когось, хто став ціллю дрона, а деякі люди або об'єкти неодноразово піддавалися атакам. Більшість атак відбувалися в денний час з хорошою видимістю, що усунуло сумніви щодо характеру цілі. Навмисне і регулярне повторення цих злочинних дій протягом тривалого періоду з використанням одних і тих же методів демонструє їх систематичний характер.

Мал. № 2. Мапа задокументованої схеми атак дронів, Херсонська область

V. Відео та текстові дописи в російських телеграм-каналах

"Херсон. Червона зона. Цивільні жителі ще не усвідомили, що з таким підходом до безпеки довго не проживуть. Але кожен вибирає, коли й де загинути на війні".

Допис в російському телеграм-каналі, 3 лютого 2025 року

17. Про масовий та систематичний характер атак свідчить також щоденне розповсюдження відеозаписів ударів та текстів із загрозливим контентом в деяких російських телеграм-каналах. Їх зміст вказує на те, що вони могли бути отримані виключно з оригінального відеозапису дронів. В них показані кадри, як дрони переслідують мирних жителів і скидають на них вибухівку, внаслідок чого постраждалі отримують поранення або гинуть. Один з телеграм-каналів, який викладає такі матеріали, має понад 50 тисяч підписників і офіційно зареєстрований у Російській Федерації. З кінця серпня 2024 року цей канал майже щодня розміщує відео атак та супровідний текст із загрозливим контентом. Кілька інших телеграм-каналів поширювали подібні пости. Мабуть, ці телеграм-канали контролюють військові підрозділи, відповідальні за атаки, або особи, тісно пов'язані з ними (див. п. 49).

18. Аналіз сотень відеозаписів атак показує, що особи, які коїли ці злочини, мали хорошу видимість цілей під час завдання ударів. Відео, переглянуті Комісією, вказують на те, що оператор дрона дистанційно стежить за ціллю в режимі реального часу, вибирає її та скидає на неї одну або кілька вибухівок. Оснащені подібними камерами, іноді також використовуються дрони-камікадзе, які вибухають при зіткненні з ціллю. У відео, розглянутих Комісією, цілі були явно цивільними. Проте дрони продовжували переслідувати й завдавати ударів, що свідчить про навмисний характер атак на цивільних осіб.

19. Ці телеграм-канали розміщували текст у супроводі відеозаписів або у вигляді окремих дописів, які анонсували нові атаки, спрямовані на ширшу територію. Текст часто публікувався під назвою*: "Херсон. Червона зона"*, маючи на увазі територію, по якій завдавали удари. Деякі з дописів були опубліковані з мапою, що показує площу

близько 45,5 квадратних кілометрів, позначену червоним кольором. 6 жовтня 2024 року, у дописі, опублікованому з мапою, говорилось*: "Мешканці цієї місцевості, яка на мапі позначена червоною зоною, в цих місцевостях наші розрахунки знищуватимуть будь-який транспорт — це одне з наших ключових завдань". […]".* Цей текст із погрозами публікувався неодноразово. Зона ураження дронами значно перевищує територію, зазначену на мапі, що ще раз підтверджує масштабність цих атак.

20. Неодноразове поширення згаданих відео з насильницьким і тривожним змістом, а також текстів із погрозами нових атак, свідчить про намір осіб, причетних до цих нападів, вбивати або поранити мирних жителів і посіяти страх серед населення. Наприклад, у дописі від 30 липня 2024 року в мережі Телеграм написано, що*: "[...] Переміщення цивільних осіб у червоній зоні на свій страх і ризик, за визначенням, будь-яке переміщення є ціллю [sic] […]".* На відео, оприлюдненому 15 вересня 2024 року, чітко видно момент, коли на людину, одягнену в цивільний одяг, скинули вибухівку. Цей допис містив такий опис*: "[…] Завдання виконано. Ціль уражено".* 1 грудня 2024 року був опублікований допис з відео атаки дрона на трьох мирних жителів, які виконують ремонтні роботи на даху, з приміткою*: "Ще раз. Все, що рухається, буде знищено". […]"* Аналогічні дописи публікувалися регулярно.

VI. Опис окремих випадків

21. Приклади та інциденти, описані в цій доповіді, стосуються атак на цивільних осіб та різні види цивільного транспорту, включно з машинами швидкої допомоги. Це лише невелика вибірка інцидентів, розглянутих Комісією.

Атаки на цивільних осіб у відкритому просторі

22. Дрони атакували мирних жителів біля їхніх будинків, на вулиці або на велосипедах чи мотоциклах. Чоловік з Херсона розповів, що в серпні 2024 року, перебуваючи у дворі свого будинку з 54-річним сусідом, почув звук дрона. Він одразу забіг у будинок. Дрон скинув вибухівку, смертельно поранивши сусіда, який не встиг сховатися у домівці. Також отримала поранення літня жінка з обмеженою рухливістю, яка під час атаки сиділа на лавці у дворі.

23. Жінка з села Понятівка розповіла Комісії, що у вересні 2024 року, коли поверталася додому зі своїм 54-річним чоловіком, раптом почула дрон. Зависаючи над їхніми головами, дрон негайно скинув вибухівку, не даючи їм шансу сховатися. Обидва отримали поранення. Її чоловік помер від сильної кровотечі ще до того, як швидка допомога прибула на місце події зі значною затримкою, яка була викликана загрозою повторних атак дронів. Жінка сказала: *"Мій чоловік помер у мене на руках, стікаючи кров'ю, тому що швидка не прибула вчасно. Я намагалася зупинити кровотечу за допомогою футболки, але цього було недостатньо […]".*

24. 23-річна жінка розповіла, що у вересні 2024 року їхала на велосипеді з села Антонівка до центру Херсона і помітила, як її переслідує дрон. Вона намагалася відірватися від безпілотника, але той скинув вибухівку в безпосередній близькості, внаслідок чого їй було поранено ногу. Відео атаки було опубліковано в телеграм-каналі з текстом*: "[…] Цей персонаж був чітко ліквідований […]".* У дописі, в кінці якого був додано смайлик, зазначається, що людина "поки що" отримала серйозні поранення, але рятувальникам не дозволили під'їхати.

25. Жінка з села Антонівка розповіла Комісії, що в грудні 2024 року її 67-річний чоловік вийшов на вулицю зі своїм велосипедом і був убитий дроном, всього в 100 метрах від їхнього будинку. Сусіди прийшли повідомити, що чоловік лежить мертвий на вулиці. Вона вибігла та впізнала його. Потім Комісії розказала: *"Я перебувала з тілом чоловіка з 9:30 до 16:00 на місці, де його вбили. Він лежав обличчям вниз з діркою в голові. […]".* Принаймні двічі за цей час їй доводилося ховатися у сусідів через наближення дронів. Персоналу моргу вдалося прибути лише о 16:00.

26. 33-річний чоловік з Херсона розповів Комісії, що в січні 2025 року він йшов вулицею і помітив позаду себе дрон. Він сховався під деревом. Дрон завис над ним. Чоловік встиг стрибнути в бік, перш ніж дрон скинув вибухівку, яка важко поранила його ногу в п'яти різних місцях. Він потребував госпіталізації й продовжує страждати від наслідків нападу.

Мал. № 3. Допис в російському телеграм-каналі, 11 січня 2025 р.

Послідовність скріншотів із відео, опублікованого в цьому дописі, демонструє, як дрон скидає вибухівку поблизу цивільної особи на одній із вулиць Херсона. (див. п. 26)

Атаки на цивільні автомобілі

27. Значна частина атак дронів була націлена на цивільні автомобілі в русі, що часто призводило до загибелі чи травмування водіїв і пасажирів. У деяких випадках оператори дронів чекали, поки автомобілі зупиняться, а пасажири відчинять двері, перш ніж скинути вибухівку. Це, ймовірно, посилювало летальний вплив вибуху. Відео таких атак часто розповсюджувалися телеграм-каналами із загальним описом*: "[…] Будь-який транспорт у червоній зоні є законною ціллю".*

28. 63-річний чоловік з села Антонівка розповів Комісії, що в серпні 2024 року, виходячи зі свого автомобіля, його вразила вибухівка, скинута з дрона. Він отримав поранення в ногу і згодом постраждав від важких ускладнень. Після 30 днів госпіталізації та трьох операцій він досі не повністю одужав і, як наслідок, отримав статус інваліда. Відеозапис атаки з вищезазначеним описом було розміщено онлайн.

29. 60-річний чоловік із села Микільське розповів, що у серпні 2024 року проїжджав через село Понятівка для роздачі гуманітарної допомоги. Він побачив у повітрі дрон, який скинув вибухівку на його машину. Внаслідок вибуху чоловік втратив свідомість. Опритомнівши, він з'ясував, що втратив слух, та поїхав за допомогою до рідного села, де знову знепритомнів. Він був контужений, потребував госпіталізації з операцією на вусі внаслідок порушення слуху.

30. Жінка з Херсона розповіла, що у вересні 2024 року, коли вона їхала в автомобілі зі своїм 60-річним чоловіком через село Антонівка, дрон уразив їхню машину. Її чоловік загинув, а вона втратила око внаслідок удару (див. допис у Телеграмі, Мал. № 4).

Мал. № 4. Допис в російському телеграм-каналі, 2 вересня 2024 р.

Послідовність скріншотів із відео, опублікованого в цьому дописі, демонструє, як дрон скидає вибухівку на цивільний автомобіль в селі Антонівка (див. п.30).

Атаки на громадський транспорт

31. Дрони також використовувалися для ураження громадського транспорту, включно з автобусами, маршрутками та таксі, що призводило до загибелі та травмування цивільних осіб. Кадри таких атак поширювалися в телеграм-каналах, часто з таким текстом*: "Будь-який транспорт у червоній зоні є законною ціллю"* (див. аналогічно п. 27).

32. 61-річна жителька села Понятівка розповіла, що у вересні 2024 року, перебуваючи на автобусній зупинці, чула, як над її головою літали дрони. Прибула маршрутка, і коли жінка увійшла, дрон скинув вибухівку, яка впала неподалік і поранила її. Вона перенесла два переломи й потребувала госпіталізації.

33. Жінка з Херсона повідомила, що в грудні 2024 року внаслідок удару дрона по маршрутці загинула її 41-річна подруга. Цю інформацію підтвердив голова Херсонської області у своєму дописі у соцмережах.

34. Комісія проаналізувала та встановила географічне розташування інших відеозаписів, поширених російськими телеграм-каналами, на яких були зафіксовані атаки дронів на пасажирські автобуси під час їх руху. Наприклад, у вересні 2024 року один телеграм-канал опублікував відео, на якому дрон скидає снаряд, що вибухнув неподалік від передньої правої частини автобуса. Допис супроводжується текстом*: "Наші мисливці працюють з самого ранку"*. У жовтні 2024 року той же канал опублікував відео, на якому дрон скидає вибухівку на автобус, з приміткою: "*Сьогодні ще один розумник на автобусі вирішив проскочити повз мисливців. Ціль уражено*". У листопаді 2024 року в телеграм-каналі з'явилося відео, як дрон скидає вибухівку на середину даху автобуса. У січні 2025 року, на іншому відео було видно, як дрон скидає вибухівку на автобус.

35. Під обстріли дронів також потрапили таксі. Комісія задокументувала декілька відео атак на цивільні автомобілі, які публікувалися у серпні, вересні та жовтні 2024 року. Вони були оприлюднені з текстами, в яких йдеться про те, що удари здійснюватимуться по таксі, або з погрозливими коментарями щодо водіїв таксі. Допис, опублікований 30 серпня 20224 року в телеграм-каналі, містить відеозапис атаки дрона на цивільну автівку, з наступним текстом: "*Ще один "таксист", який*

більше не виконає жодного замовлення". Допис, опублікований 4 жовтня 2024 року, відображає напад дрона на автомобіль, та містить такий текст: *"Таксистів узагалі всіх переб'ємо до бісової матері, там нормальних нема".*

Атаки на машини швидкої допомоги

36. Виконавці атак також використовували дрони для завдання ударів по машинах швидкої допомоги, які користуються особливим захистом відповідно до міжнародного гуманітарного права.[13] Внаслідок цих атак машини швидкої допомоги не могли ефективно обслуговувати найбільш постраждалі райони, а іноді не могли оперативно дістатися до тих, хто терміново потребував медичного втручання.

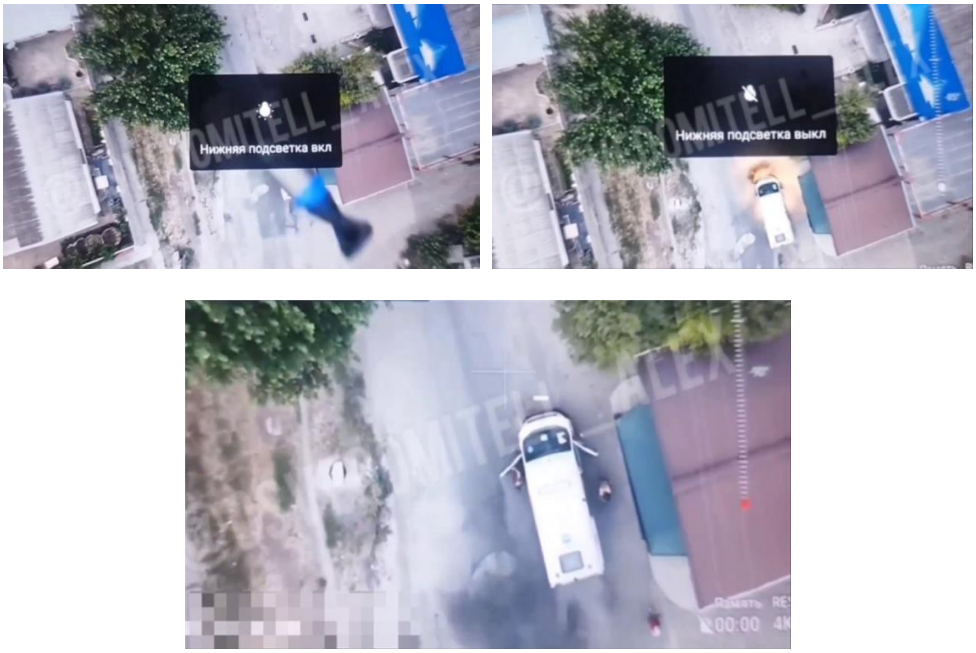
37. 50-річна жінка з села Велетенське розповіла, що в жовтні 2024 року під час обстрілу її району отримала поранення і втратила багато крові. Швидка, яка під'їхала, була підбита дроном та не змогла допомогти жінці. Пізніше на місце події прибула друга швидка допомога. Жінка потім побачила, як над нею пролітає ще один дрон. Дрон скинув вибухівку поруч з нею і промахнувшись скинув ще одну вибухівку на капот швидкої допомоги, яка згодом загорілася. Жінка побачила, що медсестрі вдалося втекти, але водій згорів всередині.

38. 45-річний чоловік із села Станіслав розповів, що в листопаді 2024 року, коли він їхав на мопеді, біля нього дрон скинув вибухівку, сильно пошкодивши ногу. Прибула швидка допомога, і поки він отримував першу допомогу, дрон скинув на швидку ще дві вибухівки.

39. Двоє співробітників Херсонської онкологічної лікарні повідомили, що в листопаді 2024 року внаслідок атак дронів було знищено дві машини швидкої допомоги, припарковані на території лікарні. Вибухи спричинили пожежу, яка спалила обидві машини швидкої допомоги. У день атаки російські телеграм-канали розмістили відео нападу та фотографію, з таким описом*: "Херсон. Червона зона. Онкологія […]"*. Фотографії, якими поділився персонал лікарні та українська влада підтверджує знищення цих самих швидких.

40. Комісія також вивчила відеоматеріали, датовані серпнем та жовтнем 2024 року, на яких видно, як дрони націлюються на машини швидкої допомоги, що рухаються на дорозі.

Мал. № 5. Допис в російському телеграм-каналі, 28 серпня 2024 р.

[13] Женевська конвенція IV, статті 18–19.

Послідовність скріншотів із відео, опублікованого в цьому дописі, демонструє, як дрон атакує машину швидкої допомоги, яка знизила швидкість і зупинилася на одній з вулиць Херсона. Видно, як пасажири залишають транспортний засіб (див. пп. 36-40).

VII. Вплив на життя цивільного населення в постраждалих районах

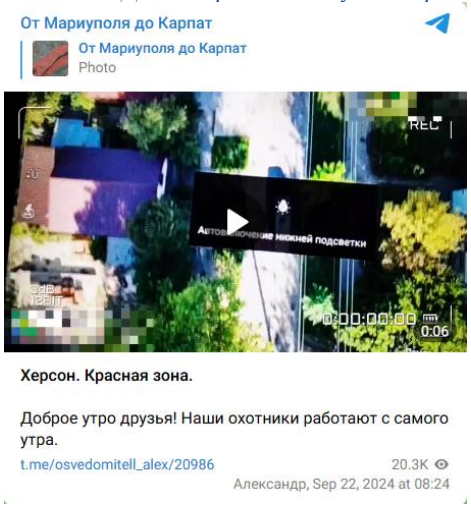
"Якщо хтось думає, що може проскочити через наших мисливців, то ласкаво просимо до червоної зони".

Допис в російському телеграм-каналі, 26 серпня 2024 року

41. Мешканці Херсона та інших населених пунктів вздовж правого берега Дніпра вже кілька місяців живуть у постійному страху через повторні атаки. Співрозмовники поінформували Комісію про серйозні психологічні наслідки та відчуття, що будь-який рух під відкритим небом пов'язаний з високим ризиком для їх особистої безпеки. Кілька жителів назвали трасу, що пролягає через Херсон до села Антонівка, "дорогою смерті". Жінка розповіла, що по дорозі на роботу регулярно бачить, як дрони скидають вибухівку: *"ми йдемо і ризикуємо – це жахливо!"*. Чоловік сказав, що дрони *"націлюються на все, що рухається"*. Мешканці залишаються в приміщенні якомога довше, виходять на вулицю в похмурі дні або ховаються під листям дерев, щоб їх не помітили дрони. Жінка наголосила, що, незважаючи на будь-які обставини, *"безпілотники все одно нападають на людей"*.

42. На додаток до конкретних відео атак, згаданих вище, дописи, поширені російськими телеграм-каналами, що містять погрози нападів на будь-який вид транспорту або пересування в межах великої міської території, сприяють поширенню терору серед населення (див. пп. 19, 27 і 31). У низці дописів атаки дронів описуються як "полювання" — саме так їх відчувають на собі місцеві жителі. 19 серпня 2024 року було опубліковано відео, на якому дрон переслідує цивільний автомобіль та травмує пасажира, з текстом*: "Полювання йде повним ходом"*. Старший лікар Херсонської міської лікарні сказав*: "Солдати Російської Федерації поводяться так, нібито це сафарі […]; вони просто переслідують і полюють на цивільних осіб, які ходять на роботу або вигулюють собак. Вони скидають вибухівку з дронів, ніби це відеогра. […]."* В одному з телеграм-каналів в загальній характеристиці зазначено: "*Ми вселяємо страх на херсонському напрямку*".

Мал. № 6. Допис в російському телеграм-каналі, 22 вересня 2024 р.

Скріншот допису в телеграм-каналі з відео атаки на автобус, з текстом: "Херсон. Червона зона. Добрий ранок, друзі! "Наші мисливці працюють з самого ранку". (див. п. 34)

43. Крім того, російські збройні сили завдали ударів дронами по багатьох об'єктах, що призвело до загибелі або поранення присутніх там цивільних осіб, а також

пошкодження або знищення цивільних будівель, будинків, транспортних засобів та інфраструктури, включно з електростанціями, електропідстанціями та газорозподільними станціями. Вони націлювалися на інтернет-антени, позбавляючи людей засобів зв'язку та інформації. Дрони також вражають лікарні, в тому числі територію Херсонської онкологічної лікарні, незважаючи на їх захищений статус відповідно до міжнародного гуманітарного права.

44. Повторні напади та пов'язані з ними ризики призвели до закриття або обмеженого функціонування магазинів та служб, які мають важливе значення для повсякденного життя цивільних осіб. Крім машин швидкої допомоги, дрони також атакували пожежні, аварійні та ремонтні бригади. За словами мешканців, багато районів більше не забезпечувалися електроенергією, газом, опаленням або водою. У деяких випадках мешканці самостійно проводили ремонтні роботи, несучи значні ризики. В інших випадках ремонт був неможливий.

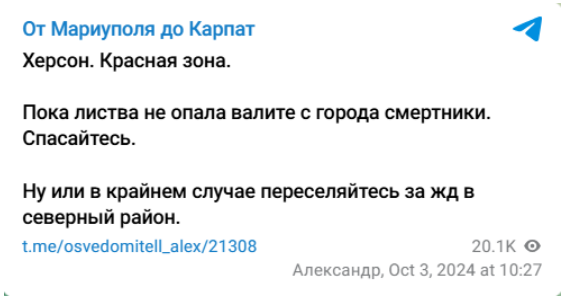
45. Громадський транспорт більше не може обслуговувати певні райони або змушений скорочувати свої послуги. Навіть таксі перестали заїжджати в райони, де існує ризик атаки. Припарковані автомобілі також були ціллю ударів дронів. Систематичні напади на всі види транспорту призводять до відсутності будь-яких транспортних засобів у постраждалих районах, що змушує мешканців ходити пішки, іноді на великі відстані, та ставить їх під загрозу додаткових атак (див. пп. 14 і 22–26).

46. Місцева влада та жителі районів, розташованих вздовж правого берега Дніпра, також повідомили, що дрони скидали міни в різних населених пунктах, а також на дорогах, що їх з'єднують. Це становить додаткову небезпеку для цивільного населення. За даними місцевої влади, 71-річний чоловік наступив на міну, через що йому довелося ампутувати частину ноги. Також повідомлялося, що в листопаді 2024 року протягом евакуації двох чоловіків, поранених під час атаки дронів, представниця місцевої влади наступила на міну і втратила частину стопи.

47. Російські телеграм-канали регулярно публікують дописи із закликом до цивільного населення повністю покинути цю територію. Такі дописи почали з'являтися в серпні 2024 року і поширюватися з більшою частотою з жовтня 2024 року. Наприклад, 27 серпня 2024 року в одній публікації було сказано: "*Наша порада. Валіть. Або чекайте. Ми обов'язково прийдемо".* 3 жовтня 2024 року в дописі в Телеграмі було написано*: "[...] Поки листя не впаде, валіть з міста, смертники. Врятуйте себе".* Наступний стандартний допис неодноразово публікувався протягом декількох місяців*: "Цивільні особи повинні бути надзвичайно уважними та обережними. Обмежте свій рух, покиньте дану зону, якщо це можливо*".

48. Повторюваний характер атак, поширення терору серед населення, руйнування, спричинені безпілотниками цивільній інфраструктурі та об'єктам, а також відсутність або обмежене функціонування екстрених служб зробили більшість постраждалих районів непридатними для життя, змусивши багатьох людей тікати. Деякі мешканці переїхали до місць, які вважаються безпечнішими на Херсонщині, якомога далі від берегової лінії. Співрозмовники повідомили про будівлі, які майже порожні. За словами мешканців, ті, хто не виїхав — це переважно люди похилого віку, яким було нікуди їхати, або ті, кому потрібно було піклуватися про рідних.

Мал. № 7. Допис в російському телеграм-каналі, 22 вересня 2024 р.

Скріншот допису в телеграм-каналі з текстом, "Херсон. Червона зона. Поки листя не впаде, валіть з міста, смертники. Врятуйте себе. Ну або в крайньому випадку переселяйтесь за залізницю, в Північний район". (див. п. 47)

VIII. Виконавці атак та застосована зброя

49. Комісії невідомо про будь-які кроки, вжиті російською владою для припинення багатомісячних атак дронів проти цивільних осіб у різних місцях Херсонщини та публічного розповсюдження насильницького та загрозливого контенту. У російських телеграм-каналах розповсюджені кадри атак та тексти з погрозами; як правило, в текстах згадуються підрозділи БПЛА 18-ї загальновійськової армії та угруповання військ Збройних Сил Російської Федерації "Дніпро" як відповідальні за багато атак. Розслідування Комісії підтвердили, що ці військові структури діють на Херсонщині, встановила особи деяких їхніх командирів, а також підрозділів БПЛА, причетних до атак.

50. Кілька російських телеграм-каналів сприяли поширенню терору серед населення, публікуючи відео, на яких дрони переслідують мирних жителів, завдають шкоди їхньому здоров'ю та супроводжуються текстом з погрозами. Телеграм-канал, який найбільш активно займається регулярним розповсюдженням матеріалів та має 50 000 підписників, був офіційно зареєстрований Федеральною службою з нагляду у сфері зв'язку, інформаційних технологій й масових комунікацій, як того вимагає законодавство Російської Федерації для каналів з кількістю підписників понад 10 000 (див. п. 17).[14] Кілька інших телеграм-каналів поширювали подібний матеріал. Багато дописів, розміщених на цих каналах, вказують на зв'язок між ними та підрозділами вищезгаданої 18-ї загальновійськової армії та угрупування військ "Дніпро".

51. Ті ж телеграм-канали розміщували фотографії дронів, які використовують російські військові підрозділи на Херсонщині. Було використано кілька типів дронів. Дрони компанії Da-Jiang Innovations (DJI) впізнавані за характерною рамкою, пультами керування та фірмовою упаковкою. Їх можна регулярно бачити в дописах у Телеграмі, які розповсюджувалися протягом декількох місяців. На відео багатьох атак дронів можна побачити проекційні дисплеї дронів марки DJI. Дрони DJI — це комерційно доступні дрони цивільного призначення. За численними повідомленнями,[15] обидві сторони збройного конфлікту в Україні використовували такі дрони для розвідки та спостереження, а також, після їх модифікації, як ударні безпілотники, здатні скидати вибухівку на цілі.

52. DJI є компанією, зареєстрованою в Китаї. Її представники уточнили, що продукція компанії не призначена для військового використання.[16] Ця компанія

[14] Див. Російська Федерація, Федеральний закон № 303-ФЗ "Про внесення змін до Федерального закону "Про зв'язок" та деяких законодавчих актів Російської Федерації", 8 серпня 2024 р.
[15] Див., наприклад, публікацію Центру досліджень з питань безпеки: "Уроки з українського поля бою: дрони завтрашнього дня та інноваційні виклики сьогодення", серпень 2024 р.; Женевський центр з питань політики безпеки: "Війна в Україні: перевірка реальності нових технологій та майбутнього ведення війни", квітень 2024 р.
[16] Da-Jiang Innovations, Заява про військове використання дронів, 21 квітня 2022 р.

оголосила, що 26 квітня 2022 призупинила всю комерційну діяльність в Російській Федерації та Україні у світлі безперервних бойових дій, а також заборонила будь-які непрямі продажі в будь-яку країну та для бойового використання.[17] Крім того, у 2023 та 2024 роках Китайська Народна Республіка запровадила тимчасовий експортний контроль для конкретних дронів.[18]

53. Що стосується дронів-камікадзе, деякі з тих же телеграм-каналів повідомили, що оператори використовують безпілотники ВТ-40 російського виробництва.

IX. Висновки та рекомендації

54. **Російські збройні сили здійснювали атаки, які вбивали та завдавали поранень цивільним особам, за допомогою дронів у Херсоні та інших населених пунктах Херсонської області, порушуючи основоположний принцип міжнародного гуманітарного права, який дозволяє завдавати ударів лише по військових об'єктах.[19] Оператори дронів використовували відеосигнали, що передавалися в режимі реального часу вбудованими камерами, для націлювання на очевидно цивільні цілі та скидання на них вибухівки. Докази, зібрані Комісією, не залишають сумнівів у тому, що виконавці атак мали намір вчиняти ці дії. Тому вона дійшла висновку, що російські збройні сили скоїли воєнні злочини у вигляді навмисного здійснення ударів по мірних жителях у Херсоні та інших населених пунктах на правому березі Херсонської області.[20] Комісія також дійшла висновку, що публікація відеозаписів про вбивства та поранення цивільних осіб є воєнним злочином у вигляді посягання на людську гідність.[21]**

55. **Атаки дронів, здійснені російськими збройними силами, є широкомасштабними та систематичними (див. пп. 14-16). Вони неодноразово вражали кілька цивільних об'єктів у кількох населених пунктах, розташованих на величезній географічній території. Атаки здійснювалися регулярно та за схожою схемою, що свідчить про їх плановий, організований і цілеспрямований характер, а також дозволяє дійти висновку, що вони є частиною узгодженої політики. Продовження нападів з липня 2024 року свідчить про те, що російська влада має необхідні можливості та мобілізує людські та матеріальні ресурси. На додаток, російські телеграм-канали розповсюджували сотні відео, що показують злочини, а також тексти, що анонсують подальші атаки. Враховуючи, що кадри генеруються самими дронами, цей та інші**

[17] Da-Jiang Innovations, Заява про взаємовідносини з Aeromotus, 13 квітня 2023 р.

[18] Міністерство комерції Китайської Народної Республіки, Оголошення № 28 на 2023 рік Міністерства комерції, Головного управління митниці, Державного управління оборонної науки, технологій та промисловості та Департаменту розвитку озброєнь Центральної воєнної ради про запровадження тимчасових заходів експортного контролю для окремих типів БПЛА, 31 липня 2023 р.;
Міністерство комерції Китайської Народної Республіки, Оголошення № 31 на 2024 рік Міністерства комерції, Головного управління митниці та Департаменту розвитку озброєнь Центральної воєнної ради про оптимізацію та коригування заходів експортного контролю за БПЛА, 31 липня 2024 р.

[19] Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, ст. 48 та 52(2).

[20] Римський статут Міжнародного кримінального суду, ст. 8(2)(b)(i).

[21] Римський статут Міжнародного кримінального суду, ст. 8(2)(b)(xxi).

згадані вище фактори вказують на те, що атаки на цивільних осіб заохочувалися та підтримувалися. Немає інформації про те, що російська військова та цивільна влада вжила будь-яких заходів для запобігання або припинення злочинів протягом цього тривалого періоду. Поєднання цих елементів приводить Комісію до висновку, що російська влада вчинила вбивства цивільних осіб на Херсонщині в рамках скоординованої державної політики і таким чином скоїла злочини проти людяності.[22]

56. **Цивільні особи, які живуть у постраждалих районах, перебувають у постійному страху через атаки дронів. Характер атак, їх частота, інтенсивність, широкий спектр цілей та географічне розповсюдження, а також умови, за яких вони здійснюються, створюють атмосферу небезпеки для цивільного населення. Виходячи на вулицю, мешканці щоразу ризикують — вони неодноразово опинялися в ситуаціях, коли їм доводилося тікати й шукати укриття від дронів, що їх переслідують. Багато хто чекає похмурих днів або шукає притулку під деревами або в іншому місці, де це можливо. Страх посилюється тим, що через атаки дронів служби екстреної допомоги часто не можуть своєчасно дістатися до постраждалих. Російські телеграм-канали поширювали дописи з анонсом подальших атак, використовуючи термін «полювання». Вони посилалися на широку географічну зону, яку називають червоною, де буде уражена будь-яка форма пересування.[23] Обставини атак, відео та конкретні тексти з загрозами свідчать про те, що російські збройні сили та ті, хто їх підтримує, коїли акти та погрози насильства з першочерговою метою поширення терору серед цивільного населення, що є порушенням міжнародного гуманітарного права.[24]**

57. **Нарешті, поведінка виконавців атак призвела до того, що значна частина населення з постраждалих районів була змушена покинути свої будинки.[25] Масштаби та інтенсивність ударів дронів по цивільному населенню та об'єктам, їх масовий та систематичний характер (див. пп. 14–16), а також панівна атмосфера страху та примусу змусили тисячі людей залишити свої домівки. Руйнування будинків та базової інфраструктури, удари по всіх видах транспорту, включно з екстреними та рятувальними службами, зробили постраждалі райони непридатними для проживання і не залишили багатьом мешканцям іншого вибору, окрім як шукати притулку у безпечніших місцях. На додаток, російські телеграм-канали неодноразово розповсюджували відео, що показують атаки, а також дописи, що прямо закликають населення тікати.**

[22] Римський статут Міжнародного кримінального суду, ст. 7(1)(a). Див., наприклад, МКС, *Прокурор проти Катанги,* Рішення про підтвердження обвинувачень, Справа № ICC-01/04-01/07-717, 14 жовтня 2008 р., п. 396; МКС, *Прокурор проти Бемби,* Рішення про підтвердження обвинувачень, Справа № ICC-01/05-01/08-424, 15 червня 2009 р., п. 81;

[23] Див., наприклад, МТКЮ, *Прокурор проти Мілошевича*, Апеляційне рішення, 12 листопада 2009 р., пп. 52-54.

[24]Додатковий протокол I до Женевських конвенцій, ст. 51(2).

[25] Див., наприклад, МКС, *Прокурор проти Боско Нтаганди,* Рішення, Справа № ICC-01/04-02/06, 8 липня 2019 р., пп. 1056, 1060, 1061, 1067.

Сукупність цих елементів свідчить про наявність скоординованої державної політики російської влади, спрямованої на насильницьке витіснення мирного населення з Херсона та інших населених пунктів на правому березі Дніпра, що зазнали атак. Тому Комісія приходить до висновку, що російські збройні сили могли вчинити злочин проти людяності у вигляді насильницького переміщення населення.[26]

58. **У світлі висновків, наведених у цій доповіді, Комісія викладає свої рекомендації нижче.**

59. **Комісія рекомендує Російській Федерації:**

(a) **Негайно припинити атаки дронів на цивільних осіб;**

(b) **Негайно припинити атаки дронів на об'єкти цивільної інфраструктури, зокрема на ті, які користуються особливим захистом відповідно до міжнародного гуманітарного права, включно з лікарнями та санітарним транспортом;**

(c) **Негайно припинити будь-які дії, які сприяють поширенню терору серед цивільного населення та призводять до насильницького переміщення;**

(d) **Забезпечити притягнення до відповідальності всіх осіб, причетних до вчинення таких злочинів, відповідно до міжнародних стандартів, включно з командирами, іншими начальниками, а також особами, які віддавали накази, підбурювали або схиляли до їх вчинення;**

(e) **Забезпечити притягнення до відповідальності всіх осіб, причетних до розповсюдження відеозаписів атак, фотографій та текстів із погрозами, які тим самим вчиняли або сприяли вчиненню зазначених злочинів, відповідно до міжнародних стандартів.**

60. **Комісія рекомендує Україні:**

(a) **Забезпечити включення жертв атак дронів до доступних систем підтримки;**

(b) **Забезпечити доступ, якщо це можливо, до найкращих медичних та соціально-психологічних послуг поблизу найбільш постраждалих районів, щоб ті, хто залишився, могли отримати належну допомогу;**

(c) **Надавати всебічну підтримку особам, переміщеним внаслідок атак дронів**.

[26]Римський статут Міжнародного кримінального суду, ст. 7(1)(d).

61. **Комісія рекомендує іншим державам та регіональним та міжнародним організаціям:**

(a) **Надавати як фінансову, так і технічну підтримку Уряду України з метою забезпечення всебічної допомоги постраждалим та їхнім сім'ям, а також особам, які стали жертвами або були вимушено переміщені внаслідок дронових атак, включно з медичною, житловою та соціально-психологічною підтримкою.**